

такту.

Такт – це моральне поведінка в соціальній, міжіндивідуальній, професійній діяльності. У числі основних складових елементів педагогічного такту вчителя можна назвати шанобливе ставлення до особистості, високу вимогливість, уміння зацікавлено слухати співрозмовника і співпереживати йому, врівноваженість і самовладання, діловий тон у відносинах, принциповість без впертості, уважність і чуйність по відношенню до вихованців, учнів, студентів, колег, батьків тощо.

Педагогічний такт – це почуття міри в поведінці і діях учителя, що включає в себе високу гуманність, повагу до гідності учня, справедливість, витримку і самовладання в стосунках з дітьми, батьками, колегами по педагогічній діяльності. Педагогічний такт – одна з форм реалізації педагогічної етики.

Головною ознакою педагогічного такту є його належність до моральної культури особистості вчителя. Такт відноситься до моральних регуляторів педагогічного процесу та ґрунтується на морально-психологічних якостях вчителя.

Основними елементами педагогічного такту є: а) вимогливість і поважність до вихованця; б) уміння бачити і чути учня, співпереживати йому; в) діловий тон спілкування; г) уважність, чуйність педагога.

Професійний такт проявляється: а) у зовнішньому вигляді педагога; б) в умінні швидко і правильно оцінити ситуацію і в той же час не поспішати з висновками про поведінку і здібностях вихованців; в) в умінні стримувати свої почуття і не втрачати самовладання в складній ситуації; г) в поєднанні раціональної вимогливості з чуйним ставленням до учнів; д) у доброму знанні вікових та індивідуальних особливостей учнів; е) в самокритичній оцінці своєї праці.

Отже, тактовний педагог виходячи з власного морального виховання чинить у своїй буденній і професійній діяльності так, як цього вимагає педагогічна культура вчителя, що базується на загальнолюдських, гуманістичних та демократичних цінностях. Його моральний вибір не буде засудженим тоді, коли він буде виходити з ідеї добра і реалізований гуманними методами.

Використана література:

1. Педагогіка / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – 543 с.
2. Ковнеров О. Є. Соціально-філософські аспекти виникнення й призначення професійної етики // Вісник. – Д., 2008. – Вип. 17. – С. 144-150.
3. Рувинский Л. И. Нравственное воспитание личности / Л. И. Рувинский. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 191 с.

Аннотація

В статье рассмотрены аспекты нравственной деятельности педагога. Показана специфика морального выбора в процессе трудовой и социальной деятельности педагога.

Annotation

The article considers a moral aspects activity of a teacher. The specific features of moral choices in the course of employment and social activities of a teacher.

УДК 005.22:94

Дорога А. Є.

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ АНАЛІТИКИ ТРАДИЦІЇ

Принциповою рисою сучасної історичної свідомості є визнання творчого характеру людського буття: в історії діють не закони, а тенденції, свого роду “логіка ситуацій”, для осягнення якої необхідне ґрунтовне осмислення наявних соціальних рухів, особливостей формування, функціонування й розпаду традицій. Такий стан справ є результатом складного і суперечливого шляху зміни різних світоглядних форм осягнення історії.

Загальновідомо, що праосновою різних форм знання був міф. Тому розгляд форм історичної свідомості ми почнемо з міфології. Для людини традиційної культури міф – єдино вірне одкровення дійсності, а рівень міфотворення як продукування синкретичного знання про дійсність, що впорядковується в структурних одиницях міфу, відтворює первісний спосіб світосприйняття людиною свого місця в навколишній “природній” реальності.

Про історію в точному сенсі можна говорити лише там, де є історична свідомість. Історичне виявляється в усвідомленні своєї історії. Як справедливо нагадує в своїх роботах відома дослідниця філософії історії Т. І. Ящук, історія не може бути предметно визначена як певна величина. Вона – лише засіб, яким послуговуються для пригадування розуміння, реконструювання. У цьому звичайна свідомість вбачає відмінність історії людства від історії природи чи історії Землі [4].

У свідомості ж членів архаїчного суспільства поділу на “світ природи” та “світ історії” не існувало. Архаїчна історична свідомість ще вплетена і найтіснішим чином пов’язана з міфічною свідомістю. Міф був покликаний передавати абсолютну істину про священну історію, виступав своєрідною парадигмою її розуміння.

На своєрідність міфологічної історії неодноразово звертали увагу дослідники міфологічної

свідомості. Міфологічна історія сприймалась не як цікава й повчальна розповідь про минулі часи, а як "справжнє життя, зі всіма його страхами, надіями, очікуваннями, зі всією його реальною повсякденністю і суто особистою зацікавленістю.

Міф містив модель історичного процесу "від витоків часів", давав певний алгоритм і саме тому був взірцем для людської поведінки в теперішньому і в майбутньому. Час в структурі архаїчних уявлень не рухається, будь-які зміни зводяться до одноразових актів творення. Міфологічний час не мав характеристик плинності, був статичний та дискретний [3]. Таким чином, міфічний час ще не є історичним у сучасному значенні цього слова. І тільки на етапі розкладу міфологічної форми сприйняття реальності в ній виявляється процес поступового виокремлення власне історичного світу з світу природного. Це фіксується, звісно, у "непрозорих", перетворених формах [2].

Історія ж як особливий вид наукового знання була породженням античної цивілізації. Довготривала дія цілої низки факторів сприяла інтересу суспільства до власної історії, підготувала ґрунт для виникнення правильного опису історії і створила умови для переростання первісних наївних історичних переказів і записів в особливий вид наукової літератури. Визначним здобутком давньогрецької історичної свідомості є історіографія. Ця дисципліна виникла водночас із засадничими інноваційними змінами в європейській філософії та науці, що позначилися на європейській свідомості. П'яте століття до н. е. є також століттям Геродота, якого Цицерон називав "батьком історії" і Фукідіда, на якого ще у дев'ятнадцятому столітті посилались як на взірця.

Античний світ ще не знав загальної, універсальної історії. Історіографія на вагомість історичної перспективи не претендувала. Йшлося про хроніку, фіксацію подій, ведення літопису. Історизація культурної свідомості в специфічному європейському сенсі відбувається тільки з утвердженням християнства.

Важливим здобутком середньовічної версії історизму є відхід від міфологізованої циклічної схеми історичної еволюції, надання історії векторної спрямованості з виявом у модусах часу (минуле – теперішнє – майбутнє), заміна міфологічного часу історичним. Характерними рисами середньовічного історизму є також формування ідеї єдності всесвітньої історії як наслідок єдинородності людства, співвіднесення реального суспільного процесу зі Священним писанням, що є взірцем для досягнення історії земної.

Головною ознакою історичної свідомості доби Відродження стало відкриття історичності часу – вже не як сукупності дискретних моментів абстрактного часу, а як атрибуту руху матерії. Час став віддзеркаленням динаміки історичного розвитку.

Світоглядні зміни доби Ренесансу сприяли формуванню нового типу мислення, де в центрі уваги постало не співвідношення "людина – Бог", а співвідношення "людина – природа". Сама історія в той час ще не здобула статусу науки, залишаючись на рівні або дидактичної літератури, або виконуючи допоміжні функції в структурі інших наук, зокрема юриспруденції. Процеси ж, що традиційно тлумачаться як "перетворення історії в науку", відбувались у XVI–XVII століттях.

Субстанціалізм європейської філософії XVII ст., що претендувала на роль "нової" філософії, не дозволив їй ці претензії реалізувати. Але натуралістичний історизм XVII ст. ліг у підґрунтя теоретичних пошуків нової картини історії людства в епоху Просвітництва.

До найвагоміших здобутків філософсько-теоретичної думки Просвітництва слід віднести розробку ідеї прогресу як поступального сходження від нижчих форм соціально-історичного буття до вищих, актуалізацію проблем суб'єкта історичного процесу, надання історії статусу науки, концептуальне оформлення раціоналістичного детермінізму, хоча і не в систематизованій теоретичній формі. Системне ж теоретичне оформлення усвідомлення взаємопов'язаності та взаємозумовленості історичних подій і явищ отримує в рамках німецької класичної філософії.

Характерною ознакою німецької класичної філософії є визнання субстанційності історії. Продовжуючи просвітницьку традицію, Кант та Гегель засадничою основою історичного процесу постулювали розум, раціональне впорядкування історії. Але якщо в центрі уваги Канта перебувала ідея раціоналізованого пізнання та впорядкування історичного процесу крізь призму константності моральних конституцій, що й становить мету історії для Канта та Фіхте, то для Гегеля сутнісною ознакою історії є прогрес духу, сходження від нижчих щаблів до вищих в усвідомленні та розкритті свободи. Філософія історії Гегеля є значним кроком вперед від субстанціалізму до історизму.

Універсальні гегелівські принципи руху та розвитку, що реалізують себе через внутрішні суперечності, були застосовані Карлом Марксом до матеріальних систем. У концепції матеріалістичного розуміння історії ключем до розуміння людської культури є виробнича діяльність, праця. Історія – не наслідок випадковості, не плід діянь великих особистостей чи впливу надприродних сил; історія – витвір всієї людської діяльності й підкоряється чітко визначеним законам.

Звільнити історію від теологічних і метафізичних впливів, створити позитивну науку про суспільство поставила собі за мету плеяда дослідників на чолі з Огюстом Контом, засновником соціології та автором однієї з широковідомих версій філософії історії. Заслугою Конта є передусім постановка завдання наукової побудови філософії історії.

До безперечних здобутків позитивізму слід віднести реалістичний підхід до історії, опору на фактологію й емпірику, відмову від апіорних схем розвитку. Але позитивістські закони розвитку

запозичуються переважно з соціології та антропології, знаходячись поза історичною наукою.

На кінець ХХ ст. відбувається глибока трансформація історичної свідомості, принципів зміни в розумінні природи та методів історичного знання (а також форми його викладу та наступних інтерпретацій історичного тексту), предмету та способів історичного пізнання, починається інтенсивне використання в історичних роботах джерел літературного походження завдяки запозиченням із сучасного літературознавства теоріям і методам. Останнє свідчить про принципову зміну розуміння характеру стосунку історика до джерела. Ця ситуація характеризується як постмодерністська.

Найсерйознішу перспективу щодо плідного синтезу нової культурної та нової інтелектуальної історії більшість дослідників передбачають у дослідженні проблем історичної свідомості, історичної пам'яті, історичної уяви та розробці концепції базового рівня історичної свідомості, що формується в процесі соціалізації індивіда як у первинних спільнотах, так і національними системами шкільної освіти.

Відкриття історичних форм свідомості, мінливості структури та стилю мислення, історичності найважливіших засад і цінностей – це принципова риса сучасної історичної свідомості. Такий стан справ є результатом складного і суперечливого шляху зміни різних світоглядних форм осягнення історії. Аналіз цього шляху необхідний для формування теоретико-методологічних принципів аналітики традиції.

Використана література:

1. *Бойченко І. В.* Філософія історії : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / І. В. Бойченко. – К. : Т-во “Знання”, 2000. – 723 с.
2. *Неклюдов С. Ю.* Оборотничество / С. Ю. Неклюдов // Мифы народов мира : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М., 1982. – Т. 2. – С. 235.
3. *Токарев С. А.* Мифология / С. А. Токарев, В. М. Мелетинский // Мифы народов мира : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М., 1982. – Т. 1. – С. 12-20.
4. *Яцук Т. І.* Філософія історії : курс лекцій : навч. посіб. / Т. І. Яцук. – К. : Либідь, 2004. – 536 с.

Аннотація

В статтє прослеживаются основные этапы эволюции исторического сознания от мифологии до новой интеллектуальной истории; устанавливается перспектива синтеза новой культурной и новой интеллектуальной истории в контексте аналитики традиций.

Annotation

The article deals with evolution of historical consciousness from mythology to the new intellectual history; author sets term of the synthesis of a new cultural and intellectual history in the context of analysts traditions.

УДК 179.9:37.013.73 (092)

Лобанчук О. А.

АРХЕТИП “ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ” ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Г. СКОВОРОДИ

Останні психологічні дослідження про архетипні уявлення особистості чи етносу (або так звані праформи пізнання) є основою педагогіки, яка ставить своїм завданням формування високоінтелектуальної особистості на ґрунті національної культури народу (в тому числі мистецтва).

На думку видатного шведського філософа і психоаналітика Карла Густава Юнга, архетип – це несвідоме утворення, а точніше – змістова сторона колективного несвідомого, яке є підсумком життя роду та однаковою мірою притаманне всім його представникам.

Юнг пише: “Я вибрав термін колективне, оскільки йдеться про несвідоме, що має не індивідуальну, а загальну природу. Інакше кажучи, колективне несвідоме, яке за природою є понадособистісним, ідентичне в усіх людей і створює тим самим загальну основу духовного життя кожного. ...Несвідоме вважають чимось схожим на футляр, у якому міститься інтимно-особистісне, тобто приблизно тим, що Біблія називає “серцем” [7, с. 97].

Під архетипами розуміють деякі символічні схеми “колективного підсвідомого”. Йдеться про те, що людина, занурюючись у глибини власної психіки, знаходить у ній колективні уявлення людського роду. Коли індивід, пише К. Юнг, доходить до цих прообразів, то він починає говорити немовби тисячами голосів і завдяки цьому “підносить особисту долю до долі людства”.

Уперше в чіткій формі ідею прообразів пізнання та культури висловив Платон. Цю ідею розвинули стоїки. Думку про праформи як “дороговкази буття” знаходимо у працях Данте. З різних, але наближених за результатами, позицій про праформи буття писали Й. Кеплер, Й. Гете, а в наш час – В. Паулі та В. Гейзенберг. Ідею “одвічних формул”, в які вкладається усвідомлення життя, що намагається знову й знову знайти наперед задані йому риси, стверджує Т. Манн. У систематичній формі концепцію архетипів розвинув К. Юнг, хоча й надав їй психологічного вираження.

Праформи (або архетипи) характеризують розвиток соціокультурних явищ. Найвищі досягнення людства укорінені в усій історії. Це стосується і науки, і культури загалом, в якій наскрізними є архетипи